

UDC (УДК) 338.27  
JEL Classification: E440, G200- 230, J280

**Яворська Тетяна Василівна,**  
доктор економічних наук, професор,  
професор кафедри банківського і страхового бізнесу  
Львівського національного університету імені Івана Франка  
(Львів, Україна)  
e-mail: tetyana.yavorska@lnu.edu.ua  
ORCID ID: 0000-0001-7557-5683

## **НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ ТА ВИКЛИКІВ**

**Анотація.** Розкрито сутність та структуровано ризики у системі недержавного пенсійного забезпечення. Виділено виклики безпеці суб'єктам недержавного пенсійного забезпечення. Розроблено класифікацію загроз безпеці суб'єктам недержавного пенсійного забезпечення. Визначено, що залежно від різних чинників, загрози, які впливають на безпеку окремого недержавного пенсійного фонду, можуть змінюватися. Доведено, що подальші наукові пошуки мають зосереджуватися на особливостях ризик-орієнтованого підходу для суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

**Ключові поняття:** недержавний пенсійний фонд, недержавне пенсійне забезпечення, загрози, безпека, виклики.

**Yavorska Tetyana,**  
Doctor of Economic, Professor,  
Professor of the Department of Bank and Insurance Business,  
Ivan Franko National University of Lviv  
(Lviv, Ukraine)  
e-mail: tetyana.yavorska@lnu.edu.ua  
ORCID ID: 0000-0001-7557-5683

## **NON-STATE PENSION PROVISION IN UKRAINE: IDENTIFICATION OF THREATS AND CHALLENGES**

**Abstract.** Under modern conditions, the state of the pension system is critically problematic, complex, and non-transparent in terms of financial flows, social justice, and security. The purpose of the article is to substantiate the main security threats to the subjects of non-state pension provision in Ukraine. The essence of risk in the system of non-state pension provision is revealed and their structuring is suggested (inefficient diversification of pension assets into profitable financial instruments, probability of loss of funds due to the poor investment of non-state pension funds; small amounts of financial resources of non-state pension funds). Security challenges to the subjects of non-state pension provision are singled out and substantiated (ineffective reforms in the financial and economic sphere; global crisis processes; legal contradictions in the regulation of financial and economic relations; deficit of internal financial resources of the state; aging of the nation with an increasing number of pensioners) The threats to the activities of non-state pension providers are explained as a set of actions, conditions, and factors that create a situation that is dangerous for an individual entity, destructively affecting the non-state pension system. The classification of security threats to the subjects of non-state pension provision has been developed: the place of origin (external and internal); the degree of openness to the non-state pension fund obvious, due to market (economic and legal) laws; latent (implicit); there is a loss of a significant part of the material and financial resources, significant – the loss of competitive advantage, and it is impossible to continue the activities of pension provision. Based on the analysis, it is determined that depending on various factors, the threats that impact the security of a particular non-state pension fund may change. Further research should focus on the features of a risk-based approach for non-state pension providers.

**Key concepts:** non-state pension fund, non-state pension provision, threats, security, challenges.

**DOI 10.32518/2617-4162-2021-4-164-170**

**Вступ**  
В Україні запроваджено три рівні системи пенсійного забезпечення: солідарна система

загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного стра-

хування (не функціонує), система недержавного пенсійного забезпечення, що ґрунтується на добровільній участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання пенсійних виплат.

За сучасних умов стан системи пенсійного забезпечення громадян є критично проблемним, складним та непрозорим і з погляду правового регулювання, і з погляду організації фінансових потоків, соціальної справедливості та безпеки. Це пояснюється несприятливою демографічною, макроекономічною ситуаціями, негативними тенденціями на ринку праці та зайнятості, трудовою міграцією закордон. Ці та інші процеси мають системний довгостроковий характер та породжують сукупність загроз і є економічно небезпечними для держави.

Проблеми пенсійного забезпечення активно обговорюють відомі науковці та практики. Розглянуто різні проблеми: фінанси пенсійного забезпечення (І. Я. Чугунов, О. В. Насібова [1]), оцінка пенсійного забезпечення, напрями її реформування та подальшого функціонування (І. О. Корчинський [2]), функціонування недержавних пенсійних фондів (Г. І. Соколовська [3]) та основні їх ризики [4]. З огляду на досліджувані проблеми, основною метою статті є обґрунтування головних загроз безпеці суб'єктам недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

## 1. Сутність та структуризація ризиків недержавного пенсійного забезпечення в Україні

У національній економіці недержавне пенсійне забезпечення проводиться: пенсійними фондами через укладення пенсійних контрактів; страховими компаніями – укладення договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду; банківськими установами – укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків. Усі учасники системи недержавного пенсійного забезпечення формують додатковий інвестиційний ресурс, мінімізують соціальні ризики і тому мають функціонувати у безпечному середовищі при ефективній ідентифікації ризиків, загроз та викликів для їх діяльності.

Розглянемо поняття «ризик», «виклики», «загрози», водночас враховуватимемо особливості функціонування недержавного пенсійного забезпечення. У науці найчастіше ризик як поняття використовується для позначення невизначеності. У монографії М. Клапків пояснює фінансові ризики як ризики, які характеризуються ймовірністю втрат фінансових ресурсів у підприємницькій діяльності [5, с. 83]. Тлумачний словник української мови пояснює ризик як усвідомлена можливість небезпеки або можливість збитків чи неуспіху в якійсь справі [6, с. 1221].

С. Дмитров стверджує, що в основі ризику є невизначеність або нестача інформації про значення факторів і параметрів поточної та/або майбутньої ситуації [7, с. 11–15].

У Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» термін «ризик» пояснюється як небезпека (загроза, уразливі місця) [8].

Ми поділяємо думку автора праці «Класифікація загроз та ризиків економічній безпеці банку», у якій зазначено, що ризиками, які впливають на стан економічної безпеки суб'єктів господарювання, є [9]:

– кризовий стан економіки, який виражається не тільки падінням виробництва, фінансовою нестійкістю багатьох організацій, а й розірванням господарських зв'язків;

– політична нестабільність у країні;

– відсутність або недосконалість деяких основних законодавчих актів, невідповідність між правовою базою і реальною ситуацією; інфляція тощо.

В. Чаплига зазначає, що ризик має дуальну природу і поєднує одночасно два основних поняття: «небезпека (ризик втрат, заподіяння шкоди)» і «сприятлива можливість (шанс)». Різниця між «небезпечною» і «сприятливою» ситуаціями залежить від цілей, поставлених перед суб'єктом управління економічною безпекою і відношенням до поточної ситуації [10, с. 39].

Ми вважаємо, ризиком у системі недержавного пенсійного забезпечення є імовірність будь-якої події, яка є об'єктивною, може відбутися або не відбутися, настання якої може мати негативний (збиток, втрати), нульовий (витрати й вигоди однакові) та позитивний (отримання доходу, прибутку) результати.

Повністю передбачити і врахувати усі можливі ризики учасників системи недержавного пенсійного забезпечення неможливо, як й не усі ризики можуть піддаватися аналізу, оцінюванню й контролю.

У аналітичному звіті, який підготували фахівці Світового банку, перелік ризиків для НПФ, виглядає так [11, с. 9]:

1. Ризики, пов'язані з непрозорою конкуренцією (схеми, створені органами державного управління, квазіпенсійні продукти страхових компаній і пенсійні рахунки банків можуть зменшити прозорість ринку та перешкодити клієнтам робити обґрунтований вибір, який сприяє максимізації пенсій в довгостроковій перспективі).

2. Ризики, пов'язані зі структурою управління фондами і їх прозорістю (непрозора

структура управління не забезпечує спрямованість діяльності недержавних пенсійних фондів на учасників пенсійної системи).

3. Ризики, пов'язані з оцінюванням вартості активів (удосконалення процесів формування цін цінних паперів, що використовуються для оцінювання вартості активів, і роллю зберігачів у цьому оцінюванні).

4. Ризики з розрахунками вартості одиниці пенсійних внесків (оскільки учасники пенсійних програм не мають можливості постійно відслідковувати вартість одиниці своїх пенсійних внесків, вони належно не поінформовані про якість управління активами і не мають належної основи, необхідної для того, щоб зробити вільний і обґрунтований вибір пенсійної схеми, яка відповідатиме їхнім особистим потребам).

5. Ризики, зумовлені обмеженою сукупністю можливостей для досягнення оптимальної диверсифікації портфеля (неадекватна пропозиція ліквідних цінних паперів, випущених урядом і/або прозорими корпоративними емітентами).

6. Ризики перехресного продажу та маркетингу (ризики, пов'язані з тим, що брак інформації чи неправильна інформація, небажані стимули звужують можливості здійснення вільного та обґрунтованого вибору пенсійної схеми).

На основі проведеного аналізу функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні, можемо структурувати такі головні ризики:

1. Неefективна диверсифікація пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти, що зумовлено незначними обсягами пенсійних внесків (2018 р. – 2000,5 млн грн, 2019 р. – 2160,8 млн грн, 2020 р. – 2377,9 млн грн) [12]. Переважними напрямками інвестування пенсійних активів є державні цінні папери, депозити в банках, облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України. Зокрема, зменшується частка грошових коштів, розміщених на депозитах банків, з 56,3% у 2008 р., до 41,3% у 2016 р., до 43,9% у 2017 р., до 38,8% у 2020 р.; частка державних цінних паперів збільшилася з 3,6% у 2008 р. до 40,8% у 2016 р., до 47,3% у 2020 р. [12]. Питома вага інших інвестиційних інструментів є незначною.

2. Ймовірність втрати коштів через неякісне інвестування недержавних пенсійних фондів, коли не отримано очікуваного доходу та інвестування не відповідає принципам надійності та ліквідності. Вітчизняним законодавством для мінімізації інвестиційних ризиків встановлено такі заборони та обмеження [13]:

– формувати пенсійні активи за рахунок позикових (кредитних) коштів;

– надавати майнові гарантії, забезпечені пенсійними активами, або будь-які кредити (позики) за рахунок пенсійних активів;

– укладати угоди купівлі-продажу або міни пенсійних активів з обов'язковою умовою зворотного викупу;

– емітувати будь-які боргові цінні папери та похідні цінні папери;

– розміщувати у зобов'язаннях однієї юридичної особи більш як 10 відсотків загальної вартості пенсійних активів;

– тримати більш як 10 відсотків цінних паперів (корпоративних прав) одного емітента.

3. Малі обсяги фінансових ресурсів недержавних пенсійних фондів, що послаблює їх ефективність функціонування. На вітчизняному ринку фінансових установ простежується зменшення кількості недержавних пенсійних фондів – із 110 у 2008 р. до 72 у 2015 р., до 63 у 2020 р. [12], що зумовлено, найперше, еластичністю до наслідків фінансово-економічної кризи, пандемії та до рівнів соціально-економічного розвитку в країні.

При оцінюванні ризиків недержавних пенсійних фондів необхідно враховувати те, що їх робота залежить від дій трьох установ – адміністратора, компанії з управління активами та банку-зберігача. Безпека саме цих установ є визначальною для самого недержавного пенсійного фонду.

## 2. Виклики у діяльності суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення

Поняття «виклик» означає вимогу, спонукання до будь-яких дій, відносин [6, с. 136]. У Стратегічному оборонному бюлетені України [14], виклик національній безпеці – це ситуація, яка створює загрозу національним інтересам держави та зумовлює потребу в адекватних діях щодо зниження рівня такої загрози.

І. Коломієць та О. Пабат трактують виклики економічній безпеці держави як явища внутрішнього або зовнішнього щодо певної держави походження, які безпосередньо не завдають шкоди національним економічним інтересам, однак вимагають невідкладного реагування і адаптації з метою збереження конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [15].

Вважаємо, що виклики для системи недержавного пенсійного забезпечення – це процеси і внутрішні, і зовнішні, які не завдають безпосередньої шкоди, але вимагають відповідної реакції на них. Виклики не обов'язково становлять небезпеку, вони містять потенційну загрозу, але самі собою не є небезпечними.

Актуальними викликами безпеки суб'єктам недержавного пенсійного забезпечення в Україні є:

1) неефективні реформи на фінансовому ринку;

2) кризові процеси (фінансово-економічна криза, пандемія) глобального масштабу;

3) правові суперечності у регулюванні фінансово-економічних відносин;

4) дефіцит фінансових ресурсів держави;

5) старіння нації зі зростанням кількості пенсіонерів. Співвідношення платників пенсійних внесків до пенсіонерів – майже 1 до 1. Україна входить у десятку країн світу з найвищими темпами зменшення населення (більш ніж на 15% до 2050 р.). Таке зменшення зумовлене не лише низькою народжуваністю і високою смертністю, а й впливом значних розривів у віковій структурі населення.

Водночас погоджуємось із позицією В. Кравченка, який визначає, що, загалом, викликами для України є нинішня геоекономіка та геополітика. Вважає, що соціально-економічне становище країни, її економічна і фінансова політика значною мірою нині визначаються не внутрішніми потребами, а напрямами геоекономіки та геополітики [16]. Геоекономіка – це політика і стратегія, спрямована на підвищення конкурентоспроможності держави, захист національної економіки в умовах гострого геоекономічного суперництва. Це геополітична економіка зорієнтована на досягнення найбільш важливих цілей економічними методами і забезпечення контролю і перерозподілу світових ресурсів, а також світового доходу, зазвичай, на користь найбільш розвинутих країн та їх об'єднань. Геоекономічний простір, його ресурси і доходи нині контролюють великі держави та основні інтеграційні об'єднання інших країн. Цей простір поділений кордонами зі жорстким внутрішнім законодавством, регламентами, великими грошима. Знаходження України поза таким простором робить її вразливою, залежною, слабкою, перетворює зі суб'єкта світової політики в об'єкт [16].

### **3. Загрози безпеці недержавних пенсійних фондів**

Будь-який дестабілізуючий вплив певних процесів неминуче переросте у реальну небезпеку – загрозу функціонуванню і розвитку недержавного пенсійного забезпечення. У тлумачному словнику знаходимо такі роз'яснення:

– загроза – можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого-, чого-небудь [6, с. 387];

– небезпека – можливість якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди [6, с. 747]. Таке тлумачення вказує на спільну рису цих понять – наявність потенційного джерела шкоди.

Уперше перелік потенційних загроз економічній безпеці України сформульовано у Концепції (основи державної політики) національної безпеки України, а згодом у Законі України «Про основи Національної безпеки України». На основі порівняння цих нормативних документів вдалося з'ясувати, що типологія загроз (в економічній сфері) у Концепції національної безпеки 1997 року відображає обмежений спектр явищ загрозливого характеру, який вказує на поверхнєве визначення проблем економічної безпеки держави з врахуванням поточного економічного стану.

Б. В. Губський пояснює загрозу як явну чи неявну потенційну дію, що ускладнює реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоду для нормального розвитку економіки і небезпеку незалежному державному існуванню та добробуту населення [17, с. 15].

Поділяємо думку щодо тлумачення загрози як потенційно можливої або реальної дії (умовної), що здатна завдавати і матеріальної, і нематеріальної шкоди [18, с. 46].

У нашому дослідженні загрози діяльності суб'єктам недержавного пенсійного забезпечення пояснюватимемо як сукупність дій, умов та чинників, що спричиняють стан, небезпечний для окремого суб'єкта, деструктивно впливають на систему недержавного пенсійного забезпечення.

Л. Шалієвська, проаналізувавши деструктивні чинники розвитку недержавного пенсійного забезпечення за характером походження та формою вияву, виокремила такі загрози [4, с. 88–105]:

1. Загроза малого залучення пенсійних внесків для забезпечення можливості здійснення диверсифікації пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти. Водночас основну частку (більше 90%) пенсійних внесків становлять внески від юридичних осіб. Внески фізичних осіб-підприємців є мізерними. Накопичення пенсійних внесків є малими і становлять менше 1% річних обсягів власних надходжень Державного пенсійного фонду.

2. Загроза несприйняття українськими громадянами системи недержавного пенсійного забезпечення як альтернативи державній пенсійній системі, що впливає на малу кількість учасників НПФ. Це пояснюється низькою причин – браком коштів для здійснення пенсійних внесків, слабкою довірою до фінансової системи взагалі або простим нерозумінням того, як користуватися фінансовими накопичувальними послугами. Населення здебільшого є не поінформоване про концепцію пенсійної реформи в Україні та значення у ній системи недержавних

пенсійних фондів та недержавного пенсійного забезпечення, що гальмує подальший її розвиток. Недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників чи створенні таких фондів власними силами.

3. Загроза можливої втрати коштів через неякісне інвестування недержавних пенсійних фондів. Актуальною ця проблема є щодо неповернення пенсійних активів, які розміщувалися на депозитних рахунках низки банківських установ, до яких введено тимчасову адміністрацію або щодо яких прийнято рішення про їх ліквідацію.

На наш погляд, запропонована характеристика загроз дещо спрощена, тому, використовуючи напрацювання теоретиків з безпекознавства, пропонуємо класифікацію загроз безпеці суб'єктам недержавного пенсійного забезпечення за кількома ознаками.

Найбільш поширеною ознакою класифікації загроз – є місце виникнення загрози – зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). До зовнішніх належать загрози, які не пов'язані з діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. До найважливіших зовнішніх загроз (і їх перелік не є вичерпним) належать:

- недосконалість чинного законодавства;
- недобросовісні дії конкурентів на ринку фінансових послуг;
- рівень корупції у національній економіці;
- різка зміна валютного курсу;
- політична нестабільність, воєнні дії;
- надзвичайні ситуації (форс-мажорні обставини).

Внутрішні загрози спричинені діяльністю недержавного пенсійного фонду, а саме: відсутністю цілей чи їх невизначеністю або недостатньою обґрунтованістю стратегії його розвитку; непродуманою інвестиційною політикою; помилками, зловживаннями й іншими відхиленнями (економічними злочинами) в управлінні недержавним пенсійним фондом.

Загрози безпеці недержавним пенсійним фондам на законодавчому рівні розглядаються у межах фінансової сфери і закріплені Концепцією забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері. Автори документа до чинників, що можуть призвести до створення зовнішніх загроз національній безпеці у

фінансовій сфері, відносять [19]: обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; значну залежність від експортно-імпоротної діяльності; погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема на рахунках у поточних операцій; значну залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави.

За ступенем відкритості для недержавного пенсійного фонду загрози поділимо на:

- явні тобто очевидні, обумовлені ринковими (економічними і юридичними) законами;
- латентні – неявні. Їхній вияв (або невияв) може бути зумовлений економічною кон'юктурою, наслідком макроекономічних явищ, а також конкурентною боротьбою й способами її ведення.

За наслідками для недержавного пенсійного фонду та системи недержавного пенсійного забезпечення загалом загрози є:

- несуттєві – ще не впливають на стан окремого недержавного пенсійного фонду, на результати його діяльності;
- істотні – загрози, внаслідок яких відбувається втрата значної частини матеріальних і фінансових ресурсів недержавного пенсійного фонду;
- значні – втрата конкурентних переваг, і неможливе подальше продовження діяльності з пенсійного забезпечення. Такі загрози часто впливають загалом на ринок недержавного пенсійного забезпечення.

## Висновки

Загрози діяльності суб'єктам недержавного пенсійного забезпечення здатні завдати і матеріальної, і нематеріальної шкоди, а надто впливати на рівень довіри до цих інституцій. Залежно від різних чинників, загрози, які впливають на безпеку окремого недержавного пенсійного фонду, можуть змінюватися, тому необхідним є їх постійний моніторинг, що дасть змогу виявити найбільш значущі і як результат – мінімізувати їх наслідки загалом для системи пенсійного забезпечення в Україні. Подальші наукові пошуки мали б зосереджуватися на особливостях ризик-орієнтованого підходу для суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

## Список використаних джерел

1. Чугунов І. Я. Фінанси пенсійного забезпечення : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 248 с.
2. Корчинський І. О. Вдосконалення пенсійного забезпечення населення : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2015. 172 с.
3. Соколовська Г. І. Недержавні пенсійні фонди в Україні: становлення та перспективи розвитку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 228 с.

4. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави : монографія. Львів : Растр-7, 2020. 196 с.
5. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків : монографія. Тернопіль : Економічна думка, Карт-бланш. 2002. 570 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови : з дод., допов. та CD / уклад. і голов. ред. В. Бусел. К. : Ірпін ; ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
7. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку. *Фінансовий простір*. 2012. № 2. С. 11–15.
8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 р. № 361-ІХ. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
9. Дмитрова О. С. Класифікація загроз та ризиків економічної безпеці банку. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4599>
10. Чаплига В. М. Інформаційні технології в системах управління економічною безпекою. Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи : матер. XV Міжнародного наукового семінару (Київ – оз. Світязь, 4–8 липня 2016 року) / за наук. ред. М. М. Єрмошенка; Національна академія управління; Міжнародна академія інформатики. К. : Національна академія управління, 2016. 324 с.
11. Функціонування добровільних приватних пенсійних систем в Україні: огляд і рекомендації / за ред. спеціалістів Світового банку. К. : Світовий банк, 2014. 40 с.
12. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 2008–2020 рр. URL: <https://www.nfr.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html>
13. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-ІV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
14. Стратегічний оборонний бюлетень України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/771/2012>
15. Коломієць І. Ф. Загрози та виклики економічній безпеці держави: синергетичний аспект. *Регіональна економіка*. 2011. № 1. С. 7–13.
16. Кравченко В. Виклики і загрози Україні, її економіці та фінансам у першій третині ХХІ століття. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5170>
17. Губський Б. Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення : монографія. К. : ДП «Укразбудінформ», 2001. 122 с.
18. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: проблеми теорії та практики : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 416 с.
19. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>

## References

1. Chuhunov, I. Ya. (2017). *Finansy pensiinoho zabezpechennia* [Pension provision finance]. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t [in Ukr.].
2. Korchynskiy, I. O. (2015). *Vdoskonalennia pensiinoho zabezpechennia naseleennia* [Improving the pension provision of the population]. Lviv : Liha-Pres [in Ukr.].
3. Sokolovska, H. I. (2016). *Nederzhavni pensiini fondy v Ukraini: stanovlennia ta perspektyvy rozvytku* [Non-state pension funds in Ukraine: formation and prospects of development]. Ternopil : TNEU [in Ukr.].
4. Shaliievska, L. I. (2020). *Pensiine zabezpechennia v systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy* [Pension provision in the system of economic security of the state]. Lviv : «Rastr-7» [in Ukr.].
5. Klapkiv, M. S. (2002). *Strakhuvannia finansovykh ryzykiv* [Financial risk insurance]. Ternopil : Ekonomichna dumka, Kart-blansh [in Ukr.].
6. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : z dod., dopov. ta CD (2007) [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: with appendix, add. and CD] / uklad. i holov. red. V. Busel. Kyiv : Irpin ; VTF «Perun» [in Ukr.].
7. Dmytrov, S. O. (2012). *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu komertsiinoho banku* [Financial security management of a commercial bank]. *Finansovyi prostir (Financial space)*, 2, 11–15 [in Ukr.].
8. *Zakon pro zapobihannia ta protydyiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia* [On Prevention and Counteraction to Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction], 2019 (Verkhovna Rada Ukrainy). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>. [in Ukr.] (2021, December,01).

9. Dmytrova, O. S. (2015). Klasyfikatsiia zahroz ta ryzykiv ekonomichnii bezpetsi banku [Classification of threats and risks to the economic security of the bank]. *Efektivna ekonomika (Efektivna ekonomika)*, 11. Retrieved from <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektivna-ekonomika&s=ua&z=4599> [in Ukr.].
10. Chaplyha, V. M. (2016). Informatsiini tekhnolohii v systemakh upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu. *Suchasni problemy informatyky v upravlinni, ekonomitsi, osviti ta podolanni naslidkiv Chornobyl'skoi katastrofy (Information technologies in economic security management systems. Modern problems of informatics in management, economics, education and overcoming the consequences of the Chernobyl disaster): materialy XV Mizhnarodnoho naukovo seminaru, Kyiv – oz. Svitiaz, 4–8 lypnia 2016 roku / za nauk. red. d.e.n., prof. M. M. Yermoshenka; Natsionalna akademiia upravlinnia ; Mizhnarodna akademiia informatyky. [materials of the XV International Scientific Seminar, Kyiv – Lake Svitiaz, July 4–8, 2016 / for science. ed. M. M. Yermoshenko; National Academy of Management; International Academy of Informatics]. K. : Natsionalna akademiia upravlinnia [in Ukr.].*
11. Funktsionuvannia dobrovilnykh pryvatnykh pensiinykh system v Ukraini: ohliad i rekomendatsii [Functioning of voluntary private pension systems in Ukraine: review and recommendations] / za red. spetsialistiv Svitovoho banku. (2014). K. Svitovyi bank [in Ukr.].
12. Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia za 2008–2020 rr [Results of development of the non-state pension provision system for 2008–2020]. Retrieved from <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-nederzhavnoho-pensiinoho-zabezpechennia-Ukrainy.html> [in Ukr.].
13. Zakon pro nederzhavne pensiine zabezpechennia [On non-state pension provision], 2003 (Verkhovna Rada Ukrainy). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> [in Ukr.].
14. Stratehichniy oboronnyi biuletyn Ukrainy [Strategic Defense Bulletin of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/771/2012>. [in Ukr.].
15. Kolomiets, I. F. (2011). Zahrozy ta vyklyky ekonomichnii bezpetsi derzhavy: synerhetychnyi aspekt [Threats and challenges to the state economic security: a synergetic aspect]. *Rehionalna ekonomika (Regional economy)*, 1, 7–13 [in Ukr.].
16. Kravchenko, V. (2016). Vyklyky i zahrozy Ukraini, yii ekonomitsi ta finansam u pershii tretyni KhKhI stolittia [Challenges and threats to Ukraine, its economy and finances in the first third of the XXI century]. *Efektivna ekonomika (Efektivna ekonomika)*, 10. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5170> [in Ukr.].
17. Hubsnyi, B. (2001). Ekonomichna bezpeka Ukrainy : metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia [Economic security of Ukraine: methodology of measurement, state and strategy of providing]. K. : DP «Ukrarkhbudinform» [in Ukr.].
18. Revak, I. O. Intel'ektualnyi potentsial u systemi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: problemy teorii ta praktyky [Intellectual potential in the system of economic security of Ukraine: problems of theory and practice]. Lviv : LvDUVS [in Ukr.].
19. Kontseptsiiia zabezpechennia natsionalnoi bezpeky u finansovii sferi: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [The concept of ensuring national security in the financial sphere: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine] 2012. (Kabinet Ministriv Ukrainy). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80> [in Ukr.].

*Стаття: надійшла до редакції 07.11.2021  
прийнята до друку 23.11.2021  
The article: is received 07.11.2021  
is accepted 23.11.2021*